

La societat civil en té la paraula

Entrevista a Albert Bastardas

| LAIA MARTÍN |

No s'hi valen còmodes evidències davant del Dr. Bastardas. Qualsevol afirmació li ha de ser demostrada i resistir l'embranchida d'una rigorosa anàlisi. La mateixa exigència el fa ser crític davant del victimisme (o cofoisme) de la societat catalana. La seva mirada és una crida a la consciència, un reclam per a l'autocrítica que empenyi una acció eficaç i no pas autocomplaent. Aquestes qualitats, entre d'altres, l'han dut a exercir com a professor del Departament de Lingüística General de la Facultat de Filologia de la Universitat de Barcelona i, no tant com ell voldria, investigador, ben actiu, en diversos grups de sociolingüística. S'ha especialitzat en dinàmica ecològica dels contactes lingüístics, processos de bilingüïtzació, política i planificació lingüístiques i teoria holística de la comunicació. Entre les seves publicacions destaca *Ecologia de les llengües. Medi, contactes i dinàmica sociolingüística* (1996).

— *Com és que havent-hi tant català a les aules n'hi ha tan poc als passadissos i als patis?*

— En primer lloc, vull deixar constància que hi ha molt pocs estudis seriosos sobre la situació de l'ús social del català a l'escola que ens permetin conèixer amb detall què és el que realment està passant. És urgent, doncs, estudiar el tema més aprofundidament. En qualsevol cas, és clar que la primera causa d'aquesta diferència entre la llengua vehicular formal i la usada en la interacció informal és el gran nombre dels actuals alumnes que no tenen el català com a llengua primera –la parlada amb els seus pares. I el segon gran motiu és la reproducció intergeneracional de l'hàbit social per part dels individus que tenen el català com a L1 d'adaptar-se de seguida al castellà d'un interlocutor que sentin parlar en aquesta llengua. Això que és força general en els adults sembla que també s'està reproduint entre els infants i joves, tot i que no sabem ben bé en quin grau.

— *Quines estratègies podem utilitzar per corregir aquesta situació?*

— No existeix una fórmula universal que funcioni i he de dir que la intuïció del professorat que viu *in situ* la problemàtica molt sovint esdevé la millor consellera i encerta a trobar i a aplicar solucions imaginatives i operatives alhora. Per exemple, una pensada que ha funcionat és fer que els alumnes més grans facin classe als petits. Per què ha funcionat? Doncs perquè els grans, naturalment en prendre el rol de professor, fan servir el català per a les classes, però, més tard, circulen pels passadissos com a alumnes i els altres alumnes hi interactuen i tendeixen a fer-ho en la llengua en què els han sentit a parlar a classe per bé que ara en un context informal. La instauració de la norma inicial té una gran importància. Dit això, cal molta recerca-acció encara per tal de descobrir les millors estratègies i entendre bé la problemàtica.

— *Com s'explica el trencament amb el català en arribar a l'adolescència? (Major ús social del català a primària que no pas a secundària)*

— Continuem aquí amb més impressions que dades. Però cal dir que l'adolescència és un període caracteritzat per l'afirmació identitària en molts àmbits. El lingüístic, també. Per tant, pot ser que, arribats a aquesta edat, força adolescents que no tenen com a llengua familiar el català, optin per usar-lo menys i s'identifiquin més amb la seva llengua primera. Si a aquest factor afegim que l'ús del català a les classes entre el professorat de secundària no està tan estès com a primària, el resultat seria aquest. I dic seria perquè ens continuem movent en el terreny de la hipòtesi sobre aquestes dinàmiques. Anys d'implantació del català com a llengua vehicular de l'ensenyament

han generat pocs estudis rigorosos sobre l'ús no formal segons els distints contextos, funcions, situacions i edats.

— *Quina incidència tenen programes televisius d'èxit en les tries lingüístiques del joves d'avui?*

— La incidència dels mitjans de comunicació en els hàbits lingüístics ha estat molt magnificada. Crec que no poden tant. El que fa que una llengua o altra s'utilitzi en la interacció social no és cap programa d'èxit. Les raons són més profundes i no són només als mitjans de comunicació, perquè, si aquests poguessin tant, també hauria de ser fàcil modificar els usos en sentit contrari. Això no vol dir que, en conjunt, els mitjans no puguin influir en els comportaments lingüístics, però en tot cas crec que, si realment ho fan, deu ser de forma indirecta i no automàtica.

— *Quina mena d'estudis calen per avaluar la situació d'ús social del català a l'escola?*

— Necessitem estudis sobre les dinàmiques, estudis qualitius. Quantitatius, també, però no n'hi ha prou de

”

Hi ha molt pocs estudis seriosos sobre la situació de l'ús social del català a l'escola

quantificar. Cal entendre i, en aquest punt, les enquestes socials no es comprenen si no et poses a la pell dels individus: els seus sentiments, les seves emocions, les seves representacions... I aquesta fita només es pot assolir amb estratègies de metodologia qualitativa. Això és el que ens falta, entre d'altres raons –suposo– perquè resulten més cares. Ens cal estudiar què passa amb els nanos, com estableixen les pautes d'interacció, per què van cap a una llengua o cap una altra, què està passant en el seu cap o en el seu cor perquè prenguin unes o altres decisions lingüístiques. Hem d'arribar a conèixer quines imatges associen a cada llengua, què senten davant de l'estímul dels sons del català o del castellà. No podem pressuposar que el món que vam viure nosaltres és el món que viuen ells: tot i ser coetanis, ells habiten un univers distint del nostre, un univers del qual no tenim les pautes interpretatives. Els estudis que s'han fet fins ara han estat més aviat de caire psicolingüístic. Els que ens calen, però, són els sociolingüístics també.

— *I la universitat no podria empènyer aquests estudis amb metodologia qualitativa?*

— Des de la universitat intentem fer tot el que podem i més, però el finançament que rebem és absurdament irrisori per part dels organismes competents. Paradoxalment, en un país aparentment preocupat per la llengua, la investigació en l'àmbit sociolingüístic és molt poc incentivada. Els departaments i centres de recerca que intentem treballar-hi no acostumem a estar gaire ben dotats econòmicament. Si aquí tenim algun projecte real de recerca mínimament estable, la dotació econòmica ens arriba de Madrid. Cal matisar que paga el Ministeri corresponent perquè és qui té més directament la competència de recerca. Ara bé, crec que els organismes responsables de la recerca científica de la Generalitat de Catalunya haurien de prioritzar més aquestes línies d'investigació. De vegades aquestes condicions poc òptimes ens porten al desànim.

— *Desànim? En quin sentit?*

— Per la manca de consciència dels polítics que actuen sobre aspectes socioculturals desconeixent-ne els meca-

nismes. Hi ha una gran i excessiva asimetria entre els diners que s'aboquen a conèixer altres aspectes, diguem-ne més tradicionalment 'científics', i la migradesa dels que habitualment es dediquen a la investigació dels processos socioculturals.

— *En vint-i-tres anys de vigència de la Constitució, com s'explica que la resta de llengües espanyoles encara no tinguin un nom propi al text constitucional?*

— Em sembla que l'actual situació de l'organització del plurilingüisme a l'Estat espanyol és millorable, ja que s'hi pot percebre una clara desigualtat en el tractament entre les diferents llengües: el castellà és oficial a tot arreu i les altres només als seus territoris. Caldria millorar-ho anant més cap al camí a l'estil suís o belga: la igualtat plena en els organismes centrals de l'Estat. El fet de no poder enviar un recurs al Tribunal constitucional o simplement una carta a un Ministeri de l'Estat en català és una anomalia i una important font d'insatisfacció perquè ens fa ciutadans d'un Estat que, a la pràctica, no ens reconeix lingüísticament. Que sapiguem el castellà no hauria d'implicar que se'ns negui el servei de l'Estat també en català, que és de fet la segona llengua d'Espanya pel que fa al nombre de parlants. Igualtat en els òrgans comuns de l'Estat i aplicació del principi de territorialitat dels drets lingüístics (model suís) que voldria dir que, encara que fos gradualment, el català a la seva àrea lingüística anés esdevenint, si no l'única, sí l'habitual de comunicació entre la gent que hi viu, hagin vingut d'on hagin vingut. És un punt per anar avançant: igualtat federal i territorialitat. Ara bé, cal dir que la situació sociolingüística del català –i també d'altres llengües de l'Estat espanyol– no és ben bé la de Suïssa, perquè hi ha hagut grans moviments migratoris i la població de la Catalunya contemporània no és uniforme. Per tant, cal imaginació i voluntat política per trobar un model que pogués acostar-se al cas suís tot adaptant-lo a les nostres realitats.

— *Què podem fer?*

— De moment caldria ja ara avançar, en l'actual marc constitucional, com a mínim cap als drets personals, és a dir, que l'Estat ens atengués en català en tant que ciutadans de ple dret. És simplement el que passa amb el romanx a Suïssa que, tot i essent la llengua més petita, l'Estat li aplica un dret personal a nivell federal i el reconeix simbòlicament amb la declaració de *llengua nacional* juntament amb les altres més grans. Alhora, a l'àrea lingüística catalana s'hauria d'anar avançant cap a l'ús preeminent del català. Caldria anar cap a un model de distribució de funcions on nosaltres seríem poliglots –sabríem català, castellà, anglès i d'altres llengües– i en distribuïríem els usos en termes, per exemple, d'àrea d'ús (català per als usos ha-

”

Tot allò que puguin fer les llengües locals no ho haurien de fer les llengües més globals

”
Sense una societat civil
activa no podem esperar
gaire avenç polític

bituals en aquest territori; castellà i anglès per als usos extraterritorials). Es cert que es tracta d'un model poc assajat, però cal pensar-hi. Jo diria que és l'aplicació lingüística del principi europeu de 'subsidiarietat': tot allò que puguin fer les llengües locals no ho haurien de fer les llengües més globals. Per defecte, la preeminència hauria de ser sempre per a les llengües locals. Ho veig com un principi mundial de preservació de la diversitat lingüística en aquesta època de globalitzacions i noves migracions. Així doncs, la preferència no ha de ser com ara per les llengües globals, sinó per les locals, tot reconeixent alhora que, com que som en un món interdependent, allà on no arribi la llengua local hi haurem d'arribar amb altres idiomes. Ara mateix ens hauríem de moure per aquí: reconeixement estatal de més igualtat lingüística i drets lingüístics personals (si pogués ser més, millor, però aquest ja seria un mínim assoliment), i preeminència del català, a mesura que la gent el vagi sabent al seu territori, com a llengua d'intercomunicació –necessitat que ara es fa més palesa que mai a causa de les noves migracions (vinguem d'on vinguem ens cal una llengua d'intercomunicació i ¿quina ha de ser, si no el català?).

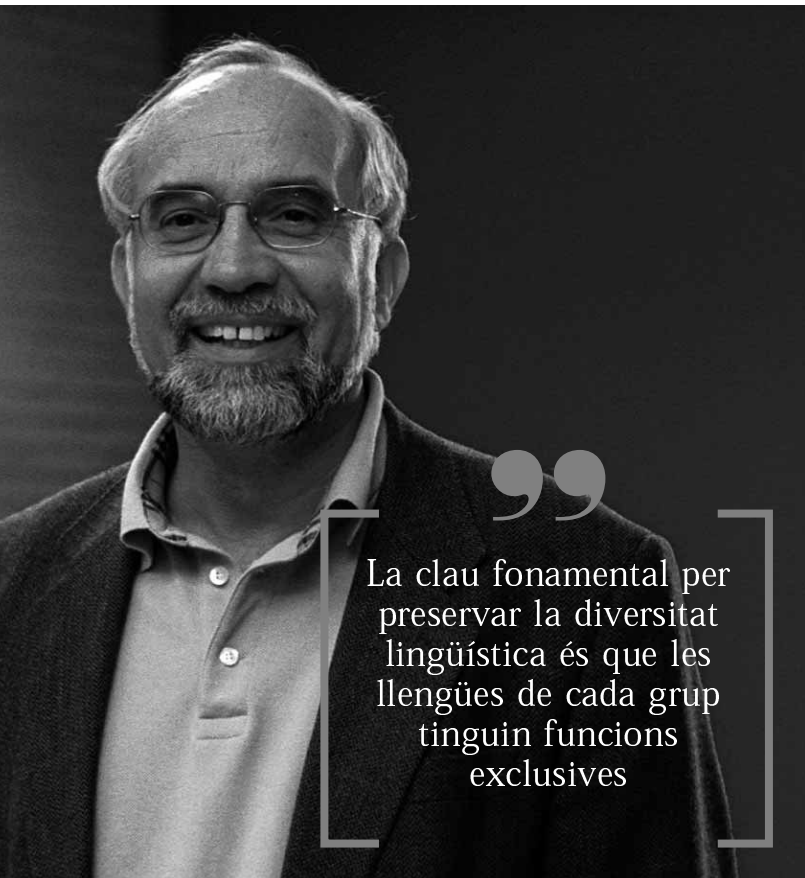
— Si es vol apuntar en aquesta direcció, quin paper hi han de tenir les institucions i quin la societat civil?

— La societat civil ha d'impulsar les institucions perquè adoptin les línies d'actuació apuntades. Ha de ser la

dinamitzadora d'aquest procés. Si la societat civil s'organitza, com s'ha vist en determinats casos, pot ser molt poderosa. Sense societat civil activa no podem esperar gaire avenç polític. El cas del nynorsk a Noruega: la pressió de la societat civil ha aconseguit que Microsoft editi versions del seu paquet ofimàtic en una llengua de 400.000 parlants. Ep! I consti que ha pressionat tota la societat civil d'arreu de l'Estat noruec. Hi va haver una solidaritat global de Noruega i un plantejament ferm per part dels parlants de la llengua majoritària que va aconseguir que la majoria de les escoles de l'estat donés suport a un boicot a tots els programes de Microsoft.

— I per què aquí no ens en sortim amb el mateix èxit?

— Doncs perquè no hi ha una societat civil ni prou conscient, ni prou organitzada, ni prou articulada. En aquest moment, no sembla haver-hi una consciència identitària que arribi fins a aquest punt. Les raons cal buscar-les en els fets històrics que han fet que, per a força catalans, no els incomoda gaire formar part d'una organització sociopolíticolingüística que els fa conviure habitualment amb una altra llengua, estructuralment no gaire diferent de la seva. Això no vol dir que no preferissin fer-ho en català i que s'hi sentissin més còmodes i feliços, però sembla que molts poden acomodar-se força bé a la situació de convivència.

La clau fonamental per preservar la diversitat lingüística és que les llengües de cada grup tinguin funcions exclusives

— *Què s'hauria de fer per tal de forçar Microsoft a editar en català?*

— Es pot legislar i es pot mobilitzar la societat. Ara: si hi ha lleis, s'han d'aplicar. Un parlament mai no pot fer una llei no aplicable. Aquí cal tenir en compte la realitat, diguem-ne transnacional. El món actual no és només dels estats. Hi ha empreses multinacionals que poden molt més que els estats. Hem de partir de la base que aquestes empreses disposen d'una tecnologia desitjada i, per tant, poden fer-te passar per on vulguin quan tu et plantejes d'adquirir-la. Però cal negociar-hi tenint en compte que, malgrat la seva situació de superioritat, no els interessa perdre quota de mercat. En general, crec que per a la transformació del món socioeconòmic, hi ha d'haver una política mixta de legislació i de cooperació. La qüestió, però, no és fàcil. Al Quebec, per exemple, se n'han sortit, i no només pel fet de ser tenen una llengua de més ampli abast, sinó perquè, alhora, les institucions polítiques van mantenir una situació de fermesa important. Una cosa que seria bonica és que fossin les Corts espanyoles les que donessin suport a les iniciatives a favor de l'extensió de l'ús de les altres llengües de l'Estat, com al cas que hem citat abans de Noruega. De moment, sembla impensable. Tanmateix, ¿per què no pot ser pensable? Davant de les

grans multinacionals, el que es constata de vegades és la feblesa de les grans (o petites) accions polítiques i civils si no estan molt ben organitzades i la societat no els dóna un suport clar.

— *I cap on anem?*

— Estem abocats a una etapa en què, molt probablement, no ho podem tenir tot, tot en català. I no només nosaltres, no, sinó d'altres cultures molt més sòlides. Cada grup lingüístic potser no ho podrà tenir tot en la seva llengua. La dimensió del món actual està esdevenint enorme, cosa que provocarà la poliglòtització de les societats: no en tindrem prou amb una sola llengua.

— *Les llengües que no assoleixin l'adaptació al medi globalitzat actual acabaran en zoos com les espècies en perill d'extinció? Perdran potència genètica abocades a un irreversible procés d'hibridació amb l'anglès?*

— Com acabarem no ho sap ningú. El futur no es pot predir en les ciències socials. Sí que és cert que es pot actuar per anar definint el futur. Excepte els molt grans grups lingüístics, la resta haurem de tendir a poliglòtitzar-nos, haurem d'aprendre més llengües perquè vivim en esferes d'interrelació superiors a les que històricament hem viscut. L'àrea d'interacció és cada vegada més el planeta. Les tecnologies de la informació i la comunicació ens han dut a una nova era: jo ara mateix i en temps real des del meu despatx de Barcelona puc comunicar-me amb un col·lega australià, amb el cable veig canals que vés a saber d'on vénen... Per tant, això significarà més contacte lingüístic. El problema és com organitzem el contacte lingüístic per fer possibles dues coses que han de ser compatibles: la intercomunicació dels humans i la preservació i el desenvolupament de la diversitat lingüística. Aquests dos aspectes s'han de fer compatibles per bé que semblin irreconciliables.

— *I com es pot fer això?*

— Crec que la via és organitzar-ho a base d'una distribució de funcions i aplicant-hi el principi de subsidiarietat de què parlava abans, preservant les funcions fonamentals, el nucli dur, per a les llengües pròpies de cada grup. La clau fonamental per preservar la diversitat lingüística és que les llengües de cada grup tinguin funcions exclusives. Mentre hi hagi funcions importants que només faci una llengua, aquesta llengua tindrà utilitat i tindrà raó per ser transmesa i apresada pels altres.

Caldrà adquirir, és clar, altres llengües, però així aconseguirem fer compatible la intercomunicació universal i la preservació de la diversitat. En un futur pròxim, els estudis s'haurien de centrar en com fer possible aquesta compatibilitat. ■